

۱۱۲۴ مؤسسه آموزش عالی بنت‌الهدی

سرشناسه:	رضاعلیزاده، معصومه، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور:	روش‌های کارآمد آموزش دستور زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان/معصومه رضاعلیزاده.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی <small>علیه السلام</small> ۱۳۹۴.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۰۰۹-۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
موضوع:	فارسی -- کتاب‌های درسی برای خارجیان
موضوع:	فارسی -- راهنمای آموزشی -- خارجیان
موضوع:	فارسی -- مکالمه و جمله‌سازی
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی <small>علیه السلام</small> العالمية.
یادداشت:	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی <small>علیه السلام</small>
رده بندی کنگره:	چاپ دوم: ۱۳۹۵ (فیبا)
رده بندی دیویی:	۱۳۹۴ / ۵۷۷٫۹ / ۲۸۲۷ PIR
شماره کتابشناسی ملی:	۴۱۵۸۶۳۵

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

روش‌های کارآمد آموزش دستور زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان

مؤلف: معصومه رضاعلیزاده

چاپ دوم: ۱۳۹۵ ش / ۱۴۳۷ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

بامسئاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

مواکز بخش

قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸، تلفکس: ۳۷۸۳۹۳۰۵/۹ - ۰۲۵

قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ - ۰۲۵. فکس: ۳۲۱۳۳۱۴۶ - ۰۲۵

قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۳۷۸۴۲۴۰۲ - ۰۲۵

pub.miu.ac.ir miup@pub.miu.ac.ir

روش‌های کارآمد آموزش دستور زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان

معصومه رضاعلیزاده

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ علیه السلام العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام

فهرست

۱۱	..... مقدمه
۱۵	..... ۱. کلیات و مفاهیم
۱۵	..... زبان
۱۸	..... شکل های زبان
۱۸	..... ۱. گونه
۲۲	..... ۲. لهجه
۲۴	..... ۳. گویش
۲۶	..... دستور
۲۶	..... ۱. تعریف دستور
۲۸	..... ۲. تاریخچه دستور زبان
۳۱	..... ۳. فایده دستور زبان
۳۲	..... تدریس
۳۲	..... ۱. تعریف روش تدریس
۳۲	..... ۲. تعریف فن
۳۲	..... ۳. تعریف تدریس
۳۳	..... ۴. هدف و مفهوم تدریس
۳۷	..... ۲. روش های تدریس
۳۷	..... پیش درآمد

۳۹	تقسیم‌بندی روش‌های تدریس .....
۴۰	۱. روش تاریخی .....
۴۰	۲. روش‌های متداول .....
۴۱	۳. روش‌های نوین .....
۴۱	انواع روش‌ها .....
۴۱	۱. روش سقراطی .....
۴۲	الف) ویژگی‌های روش سقراطی .....
۴۳	ب) محدودیت‌های روش سقراطی .....
۴۴	۲. روش پرسش و پاسخ .....
۴۶	الف) محاسن روش پرسش و پاسخ .....
۴۷	ب) محدودیت‌های روش پرسش و پاسخ .....
۴۷	۳. روش حفظ و تکرار .....
۴۸	الف) محاسن روش حفظ و تکرار .....
۴۸	ب) محدودیت‌های روش حفظ و تکرار .....
۴۹	۴. روش سخنرانی .....
۵۰	الف) محاسن روش سخنرانی .....
۵۱	ب) محدودیت‌های روش سخنرانی .....
۵۲	۵. روش توضیحی .....
۵۳	الف) محاسن روش توضیحی .....
۵۳	ب) محدودیت‌های روش توضیحی .....
۵۴	ج) تفاوت روش توضیحی با سخنرانی .....
۵۵	۶. روش استقرایی .....
۵۶	الف) محاسن روش استقرایی .....
۵۶	ب) محدودیت‌های روش استقرایی .....
۵۶	۷. روش قیاسی یا کلی .....
۵۸	الف) محاسن روش قیاسی .....
۵۸	ب) محدودیت‌های روش قیاسی .....
۵۸	۸. روش مسئله‌محور یا حل مسئله .....
۶۰	الف) محاسن روش مسئله‌محور .....
۶۰	ب) محدودیت‌های روش مسئله‌محور .....

۹۱	..... روش مباحثه‌ای
۶۲	..... ۱۰. روش رفتاری کامل
۶۳	..... (الف) محاسن شیوه رفتاری کامل
۶۳	..... (ب) محدودیت‌های شیوه رفتاری کامل
۶۴	..... ۱۱. روش دستور - ترجمه
۶۵	..... (الف) محاسن روش دستور - ترجمه
۶۶	..... (ب) محدودیت‌های روش دستور - ترجمه
۶۶	..... ۱۲. روش مستقیم
۶۷	..... ۱۳. روش مقایسه‌ای
۶۹	..... ۱۴. روش نمایش عملی یا روش دیداری
۷۰	..... (الف) مراحل اجرای روش نمایش عملی
۷۱	..... (ب) محاسن روش نمایشی عملی
۷۱	..... (ج) محدودیت‌های روش نمایش عملی
۷۲	..... ۱۵. روش تدریس داستان‌گویی
۷۳	..... (الف) محاسن روش داستان‌گویی
۷۳	..... (ب) محدودیت‌های روش داستان‌گویی
۷۳	..... ۱۶. روش ایفای نقش یا بازی‌های تربیتی
۷۴	..... (الف) محاسن روش ایفای نقش
۷۴	..... (ب) محدودیت‌های روش ایفای نقش
۷۵	..... ۱۷. روش گفتاری - موقعیتی
۷۷	..... ۱۸. روش سمعی - زبانی
۷۸	..... (الف) ویژگی‌ها
۷۹	..... (ب) محاسن روش سمعی - زبانی
۷۹	..... (ج) محدودیت‌های روش سمعی - زبانی
۷۹	..... ۱۹. روش شناختی
۸۱	..... (الف) محاسن روش شناختی
۸۲	..... (ب) محدودیت‌های روش شناختی
۸۲	..... ۲۰. روش درک مطلب
۸۴	..... (الف) محاسن روش درک مطلب
۸۴	..... (ب) محدودیت‌های روش درک مطلب

۲۱.	روش کشف متنی.....	۸۴
الف)	محاسن روش کشف متنی.....	۸۵
ب)	محدودیت‌های روش کشف متنی.....	۸۵
۲۲.	روش مشاوره‌ای یا غیرمستقیم.....	۸۶
الف)	اهداف این روش.....	۸۷
ب)	محاسن روش مشاوره‌ای.....	۸۷
ج)	محدودیت‌های روش مشاوره‌ای.....	۸۷
	خاتمه فصل دوم.....	۸۸
۳.	تدریس مباحث دستوری.....	۸۹
	گفتار اول: فعل.....	۸۹
۱.	زمان فعل گذشته و امر.....	۸۹
الف)	تعریف و تدریس زمان.....	۸۹
ب)	تدریس مصدر، شناسه.....	۹۱
ج)	تدریس فعل امر.....	۹۳
د)	استثناهای فعل امر.....	۹۵
۲.	تدریس فعل‌های گذشته.....	۹۶
الف)	تدریس فعل گذشته ساده.....	۹۶
ب)	تدریس گذشته استمراری.....	۹۹
ج)	تدریس گذشته مستمر یا ملموس.....	۱۰۲
د)	تدریس گذشته نقلی.....	۱۰۷
ه)	تدریس گذشته بعید.....	۱۱۰
و)	تدریس گذشته التزامی.....	۱۱۴
۳.	تدریس فعل مضارع.....	۱۱۷
الف)	تدریس بن مضارع.....	۱۱۷
ب)	تدریس مضارع اخباری.....	۱۱۸
ج)	تدریس مضارع التزامی.....	۱۲۱
د)	تدریس مضارع مستمر.....	۱۲۳
ه)	تدریس فعل مستقبل.....	۱۲۸
و)	تدریس ساختمان فعل‌ها.....	۱۳۱
ز)	تدریس فعل ساده.....	۱۳۲

۱۳۳	ح) تدریس فعل‌های پیشوندی .....
۱۳۴	ط) تدریس فعل مرکب .....
۱۳۷	ی) تدریس فعل‌های ناگذر و گذرا .....
۱۳۷	یکم: تدریس فعل‌های ناگذر .....
۱۳۹	دوم: تدریس فعل‌های گذرا .....
۱۴۲	سوم: فعل‌های دو وجهی .....
۱۴۲	چهارم: گذرا کردن فعل‌های ناگذر .....
۱۴۵	ک) فعل مجهول .....
۱۴۹	گفتار دوم: اسم .....
۱۴۹	۱. تدریس تکواژ .....
۱۵۱	۲. اقسام اسم .....
۱۵۱	الف) تدریس اسم .....
۱۵۲	ب) تدریس اسم از حیث عام و خاص بودن .....
۱۵۴	ج) تدریس اقسام اسم از حیث معرفه و نکره بودن .....
۱۵۸	د) تدریس اقسام اسم از حیث شمار .....
۱۶۲	۳. ساختمان اسم .....
۱۶۳	الف) تدریس اسم‌های ساده .....
۱۶۴	ب) اسم مشتق .....
۱۶۵	ج) اسم مرکب .....
۱۶۶	د) مشتق - مرکب .....
۱۶۷	۴. صفت .....
۱۷۰	۵. نقش‌های اسم .....
۱۷۱	الف) تدریس نهاد در جمله .....
۱۷۷	ب) تدریس مفعول در جمله .....
۱۸۱	ج) تدریس مسند در جمله .....
۱۸۴	د) تدریس متمم در جمله .....
۱۸۶	ه) تدریس منادا در جمله .....
۱۸۸	گفتار سوم: حرف .....
۱۸۸	تدریس انواع حروف .....
۱۸۹	الف) حرف ربط .....

- ب) حرف اضافه ۱۹۰
- ج) حرف نشانه ۱۹۳
- جمع‌بندی فصل سوم ۱۹۹
۴. نتیجه‌گیری ۲۰۱
- کتابنامه ۲۱۱
- منابع اصلی ۲۱۱
- منابع فرعی ۲۱۴

مقدمه

تعلیم و تربیت در دنیای امروز مفهومی متفاوت با گذشته دارد و تغییر و تحول علم و فناوری، ضرورت تحول در فرایندهای فعالیت‌های آموزشی را به دنبال دارد. از آنجایی که قالب‌ها و چهارچوب‌های گذشته نمی‌تواند پاسخگوی موقعیت‌های کنونی باشد، بنابراین تحول در نظام‌های آموزشی ضروری است و این تحولات سبب تحول در نگرش آموزشی با رویکردهای تحول آفرین می‌شود.

با پیشرفت علوم و فنون، نیازهای فردی و اجتماعی بشر نیز پیچیده می‌شود که، پاسخ به این نیازها محتاج مهارت‌هایی پیچیده است. این مهارت‌ها در سایه آموزش نو و درست به دست خواهد آمد.

آگاهی بر طبیعت، ویژگی‌ها، مهارت‌ها و نظام زبان، علاوه بر آن‌که زمینه‌های زبان را برای انسان آشکار می‌سازد توانایی بیشتری برای درک ادبیات و گسترش دانش پدید می‌آورد. هر چه انسان بر طبیعت و نظام زبان آگاهی داشته باشد بر مهارت‌های زبان تسلط بیشتری می‌یابد و توانایی‌اش برای درک و شناخت فرهنگ دانش استوارتر می‌شود. آگاهی بر دانش زبان و گسترش آن، موجب پویایی فرهنگی و علمی

افراد می‌شود و مایه گسترش علمی و ادبی می‌گردد.

آموزش زبان دوم از موضوعات مهم در زمینه زبان‌شناسی است. هر آموزش یا تدریسی در هر مرحله نیاز به روش‌های خاص دارد و بدیهی است که همه روش‌ها یکسان نیستند و تفاوت‌هایی با هم دارند که موجب می‌گردد تا در علوم مختلف از آنها استفاده گردد. در حال حاضر در امر آموزش زبان فارسی خصوصاً آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، از روش‌های بسیار زیادی استفاده می‌شود. دستور زبان فارسی نیز که به خاطر جایگاه و اهمیت آن به روش‌های مفیدی نیازمند است؛ از این‌رو در این کتاب می‌کوشیم تا از بین روش‌های موجود در امر تدریس، به بهترین روش‌ها و الگوها برای آموزش دستور زبان فارسی دست یابیم.

از آن جایی که دستور زبان فارسی در امر آموزش جایگاه ویژه‌ای دارد و دارای مشکلاتی است که امر آموزش را دشوار می‌سازد، لذا رفع مشکلات و سؤالات مهم، موجب انگیزه و رغبت برای انتخاب و پژوهش در موضوع مذکور شده و محقق را واداشت تا در این زمینه به کنکاش بپردازد و راهکارهای مناسب را برای رفع مشکلات و موانع ارائه دهد.

سؤالاتی که موجب تلاش مضاعف محقق گشته است عبارتند از:

۱. روش‌های آموزش دستور زبان فارسی کدامند؟
  ۲. برای آموزش دستور زبان فارسی از چه الگویی می‌توان استفاده کرد؟
  ۳. برای آن‌که موانع و مشکلات کمتر شود، امر آموزش دستور در چند مرحله باید اجرا شود و از چه مرحله‌ای باید آغاز گردد؟
  ۴. در هر مرحله از آموزش چه مباحثی باید مطرح گردد؟
- روش تحقیق در این کتاب تحلیلی - توصیفی است؛ مواردی که نیاز به تحلیل داشت، تحلیل شد و مواردی که نیاز به توصیف داشت، مطالب

توصیف گردید. امید است راهکارهای موجود در این کتاب برای پژوهگران و استادان زبان فارسی مفید بوده و مورد استفاده قرار گیرد.

حضور تعداد فراوانی از مشتاقان زبان فارسی در مراکز مختلف به‌ویژه در جامعه المصطفی ایجاب می‌کند که از بهترین و جدیدترین راهکارها برای آموزش زبان فارسی استفاده شود. در این راستا تلاش‌های زیادی صورت گرفته است. درباره آموزش زبان فارسی شیوه‌های کلی و مختلفی ارائه گردید اما در مورد دستور زبان فارسی، شیوه یا الگوهای خاص عملی، ارائه نشده است. هرچند کتاب‌های زیادی در این زمینه تألیف شده، ولی منبع کاملی جهت تدریس دستور زبان فارسی به صورت عملی و همراه روش‌های مناسب و کارآمد وجود ندارد؛ همین امر انگیزه‌ای شد تا برای آموزش بهتر دستور زبان فارسی به علاقه‌مندان، راهکارهای عملی (مناسبی) ارائه دهیم تا کمکی برای نوآموزان زبان گردد.

تدوین این کتاب به علت نو و تازه بودن موضوع، با مشکلات و سختی‌هایی همراه بود که عدم وجود منابع مناسب بخشی از سختی کار بود. در این زمینه به سایت‌های مختلفی مراجعه و کتاب‌های گوناگونی مطالعه شد، لیکن مطالب مناسب و کاربردی در مورد موضوع یافت نشد و این کار تدوین کتاب را سخت‌تر کرده بود؛ لذا با توجه به عدم دسترسی به منابع، سعی شده است از بین روش‌های موجود در علوم مختلف، از برخی روش‌ها استفاده و تدوین این کتاب به صورت کاربردی ارائه گردد.

مخاطب این کتاب، معلمان و استادان دستور زبان فارسی هستند و راهکارهای بسیار ساده و عملی برای تدریس دستور زبان فارسی را بیان کرده است. در این مجموعه سعی شده به مطالب اصلی و کاربردی

دستور بپردازیم و مجموعه‌ای پیوسته از آن ارائه دهیم. همچنین با توجه به این‌که استادان زبان فارسی تسلط کافی بر مباحث دستور را دارند، لذا به جزئیات و تعاریف مباحث نیازی نبود و فقط به روش تدریس پرداخته شد. در این راستا از منابع مختلفی استفاده شده است و کتاب‌های دستوری زیادی مورد مطالعه و اختلافات مدنظر قرار گرفت و از بین کتاب‌های دستوری چند کتاب الگوی کار قرار گرفت که عبارتند از: دستور زبان فارسی ۲، تألیف آقای حسن انوری؛ دستور کاربردی زبان، تألیف آقای محمود مهرآوران؛ دستور زبان ۱، تألیف آقای تقی وحیدیان کامیار.